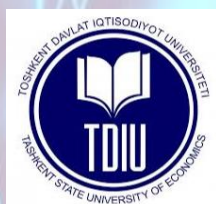

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

etish, balki mahalliy tadbirkorlik subyektlari uchun ham raqobat muhitini shakllantirib, venchur fondlari orqali moliyalashtirishni tatbiq etish;

-investitsiyalarni jalb etish va ulardan samarali foydalanishda rivojlangan sanoatlashgan mamlakatlar tajribasidan foydalanadigan bo'lsak, investitsiya siyosatini amalga oshirishda quyidagi uchta yo'nalishga alohida e'tibor bilan qaraladi:

- import o'rnini bosish strategiyasini rivojlantirish;
- tayanch tarmoqlar va eksport salohiyatini mustahkamlash;
- ilmtalab sohalar va innovatsion ishlanmalarni rivojlantirish.

Rivojlangan mamlakatlarda innovatsiya faoliyatida boy tajriba to'plangan bo'lib, undan O'zbekiston amaliyotida foydalanish investitsiyalash amaliyotini takomillashtirish va investitsiyalarning samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bu borada bir qator rivojlangan mamlakatlarda investitsiya me'yorining nisbatan yuqori va barqaror darajasiga erishilganligining guvohi bo'lamiz.

Ayrim chet el mamlakatlaridagi investitsiya siyosatining asosiy yo'nalishlarini mamlakatimizga tatbiq qilish muayyan ijobiy natijalarni bermasdan qolmaydi. Ayniqsa, Koreya Respublikasi investitsiya siyosatining tajribasi o'zining ahamiyatligi bilan ajralib turadi. Bu borada mamlakatimizda ham investitsiya siyosatining muhim ustuvorliklaridan biri aynan xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda uzoq muddatli loyihalar asosida ilg'or texnika va texnologiyalar kiritishga qaratilgan.

Shu bilan birga, investitsiyalardan samarali foydalanishda bir qator rivojlangan mamlakatlar tajribasi bilan, masalan, Chexiya, Xitoy misolida o'rganilganda, investitsiyalar asosan ilg'or texnologiyalarni joriy etish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, resurs tejovchi va ekologik talofati kam bo'lgan, mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qiluvchi sohalarga yo'naltirilayotganining guvohi bo'lamiz. Keng miqyosdagi investitsiyalar, rivojlanish maqsadlarida xalqaro moliyaviy institutlar bilan o'rnatilgan faol hamkorlik, xorijiy investorlar uchun imkoniyatlar izchil ravishda kengaytirilib borilishi kelgusida O'zbekistondagi iqtisodiy o'sishni belgilash va unga erishish imkoniyatini beradi.

*С.Б. Махмудов,
ассистент, ТДИУ*

АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИНИНГ ИНВЕСТИЦИОН ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ВА УЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРНИНГ ТАЖРИБАСИ

Ҳозирда акциядорлик жамиятларининг инвестицион жозибadorлигини оширишда ривожланган мамлакатлар саноат корхоналарида инновацион фаолликни оширишда инвестицияларни стратегик бошқаришга алоҳида эътибор қаратилган. Натижада муайян тармоқларда саноат ишлаб чиқаришининг самарали амалга оширилиши ҳисобига инновацион фаолликнинг янада кучайиши кузатилмоқда. Чунки акциядорлик жамиятлари

шаклида вужудга келган саноат корхоналарида инновацион маҳсулотлар яратиш ва хизматлар кўрсатиш кўламининг кенгайиши, ўз навбатида, ишлаб чиқариш жараёнининг янги кўринишларини жорий қилиш, иш ўринларни ташкил этиш ҳамда ташқи алоқаларнинг кенгайишига шароит яратади. Буни саноати ўсиб бораётган хориж мамлакатлари тажрибасида кўришимиз мумкин.

Жумладан, 2019 йил Осиё минтақасида Хитойдан ташқари ялпи ички маҳсулотида (ЯИМ) саноат улуши юқори бўлган мамлакатлар сифатида Қатар (ЯИМ 164,6 млрд. АҚШ доллари, саноат улуши 74 %), Бахрайн (ЯИМ 32,2 млрд. АҚШ доллари, саноат улуши 66,2 %), Сингапур (ЯИМ 292,7 млрд. АҚШ доллари, саноат улуши 46 %) ва Қозоғистон (ЯИМ 184 млрд. АҚШ доллари, саноат улуши 44 %) мамлакатларини таъкидлашимиз мумкин. Ўзбекистонда эса саноат маҳсулотининг ЯИМдаги улуши 2017 йилда 23,7 фоизни ташкил этиб, бу кўрсаткич 2015 йилга нисбатан 1,2 фоизга ортган.

Ўзлаштирилган инвестициялар миқдори 2017 йилда ЯИМга нисбатан Хитойда 42,3 фоиз, Ҳиндистонда 38,6 фоиз, Руминияда 37,1 фоиз, Қатарда 34,1 фоизни ташкил этган бўлса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич 21,6 фоизга тенг бўлди.

Қатор давлатларда минтақавий иқтисодий сиёсатни амалга ошириш мақсадлари қуйидаги вазифаларни ҳал қилишга қаратилган:

- ривожланиш жиҳатидан орқада қолаётган минтақаларда иқтисодий ўсишни таъминлаш;
- марказий ҳокимият органлари вазифаларининг катта қисмини маҳаллий бошқарув тизими зиммасига юклаш;
- йирик шаҳарларда саноат ишлаб чиқаришнинг тўпланишини чеклаш;
- янги ўзлаштирилган ҳудудларда ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштириш ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришни рағбатлантириш.

Хитой Халқ Республикасининг иқтисодий ривожланиш модели ва хорижий инвестицияларни жалб этиш тажрибаси Ўзбекистон учун алоҳида аҳамият касб этади.

Бу Хитойнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётидаги хусусиятлар ундаги демократик вазиятнинг ўзига хослиги, қишлоқ хўжалигининг иқтисодиётдаги юқори аҳамияти, қайта ишлаш саноатининг кам тараққий этганлиги, унинг аграр-индустриал мамлакат эканлиги каби ўзига хос ижтимоий шарт-шароитлар билан тавсифланади. Бу мамлакатнинг хорижий инвестицияларни жалб қилишда эришган ютуқлари эса кўп жиҳатдан унинг минтақаларидаги қулай инвестиция муҳитининг яратилганлигига боғлиқ. Хитойда ишчи кучи қийматининг арзонлиги, ердан фойдаланиш, ишлаб чиқаришга киритилган капитал учун кенг кўламли имтиёзлар, ижтимоий-маиший инфратузилманинг ривожланганлиги ва бошқа ҳолатлар бу мамлакатнинг сўнгги йиллар ичида хорижий инвесторлар учун капитал киритиш объектига айланишига олиб келди. (АҚШ, ЯПОНИЯ, ГЕРМАНИЯ КОРПОРАЦИЯЛАРИ мисолида).

Хитойда шаклланган бож белгилаш тартиби, ривожланган ташқи иқтисодий алоқалар ва валюта қонунчилиги хорижий инвестициялар кириб келишига қулай имкониятлар яратди. Хитойнинг минтақалар иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш сиёсати йиллар давомида

такомиллашиб келмоқда. Бу сиёсатнинг ривожланиш жараёнини шартли равишда уч босқичга ажратиш мумкин.

Биринчи босқич, 1979–1982 йилларни ўз ичига қамраб олади. Бу босқичда Хитойда “очиқ эшиклар” сиёсати шаклланди. 1980 йилларнинг бошида маҳаллий ҳукуматларга хорижий инвестицияларни жалб этиш бўйича қарорларни қабул қилиш ҳуқуқи берилди. Бу даврда хорижий инвесторларга катта имтиёзлар берилди.

Иккинчи босқич, 1983–1991 йилларни ўз ичига олади. Бу даврда хорижий инвестицияларни жалб этиш сиёсати такомиллаштирилди. Мамлакатда қабул қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларда, асосан, хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарга катта имтиёзлар берилди. Улар учун даромад солиғининг ставкаси 33 фоизгача камайтирилди. Ваҳоланки, бу даврда маҳаллий корхоналар учун даромад солиғи 55 фоизни ташкил қилар эди. Агар хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар ўз фаолиятларини махсус иқтисодий зоналарда амалга ошираётган бўлса, улар учун бу ставка яна ҳам камроқ миқдорда, яъни 15 фоиз даражасида белгиланган эди.

Учинчи босқич, 1992 йилдан ҳозирги кунга қадар давом этмоқда. Хорижий инвестицияларни иқтисодиётнинг улар учун ёпиқ бўлган – молия, суғурта ва бошқа соҳаларга ҳам жалб этилиши айнан 1992 йилдан кейин бошланди. Бундай самарали ислохотлар натижасида Хитой ХХІ аср бошида хорижий инвестициялар учун энг жозибали мамлакатлардан бирига айланди.

Ривожланган мамлакатлар орасида Япониянинг бу соҳадаги тажрибаси алоҳида афзалликларга эга. Аниқ мақсадга йўналтирилган узоқ муддатли минтақаларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларининг изчил амалга оширилиши натижасида Япония тарихан қисқа давр ичида дунёдаги энг тараққий этган мамлакатлар қаторига қўшилди.

Самарали инвестиция сиёсати, аввало, тегишли равишда ҳозирги замоннинг ички ва ташқи талабларига жавоб бериши керак. Бу талабларнинг энг катта миқёсдагиси, шубҳасиз, глобализациядир.

ХХ асрнинг 80-90 йилларида товарлар ва молия бозорлари, меҳнат бозорлари, ривожланиш институтлари, ишлаб чиқариш ва логистика тизимлари, савдо тизимлари (УСТ, 1995 йил), интеллектуал мулк ҳуқуқларининг (интеллектуал мулкни сотиш жиҳатлари ҳуқуқи бўйича битим TRIPS, 1995 йил) глобаллашуви содир бўлди.

Глобаллашувнинг муҳим натижаси жаҳон иқтисодиётидаги “тектоник” силжишлар ҳисобланади. Бу силжишларнинг моҳиятида Хитой ва Ҳиндистоннинг бу жараёнларга ўз таъсирларини тобора ошириб боришлари ётади. Иқтисодий ўсиш юқори суръатларининг узоқ давр давом этиши, ҳарбий имкониятларнинг кенгайиб бориши, юқори технологияларни фаол жорий қилиб бориш, аҳоли сонининг жадал ўсиши каби омиллар бу мамлакатлар иқтисодий ва сиёсий қудратининг шиддат билан ошиб боришига имконият яратмоқда.

Хитой “иқтисодий тараққиёти” бир қанча таянч омилларга асосланади: қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш, солиқларни камайтириш, давлат

харажатларини қисқартириш, эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил этиш (экспортни эркинлаштириш). Хитой маъмурияти ҳали жаҳон иқтисодий амалиётида кузатилмаган солиқ сиёсатини, яъни солиқ ставкасини 1979 йилда ЯИМга нисбатан 30,4 фоиздан 1996 йилда 10,3 фоизгача камайтиришни амалга оширди. Бу салбий макроиқтисодий оқибатларга олиб келмади, чунки шу вақтнинг ўзида барча давлат харажатлари 36,4 фоиздан 13,1 фоизгача қисқариб борди.

Хитой инвестиция сиёсатининг воситаларидан бири инвестицияларга солиқлардир. Бу восита орқали ҳукумат капитал қурилишнинг меъёрдан ортиқ ўсиб боришига қарши курашди. Бироқ агар корхоналар технологик модернизациялаш учун ички бозордан жиҳозларни сотиб оладиган бўлса, улар ялпи фойдадан тўланадиган солиқнинг 40 фоизгача озод бўлиш имтиёзидан фойдаланиш имкониятига эга бўлади. Бу мамлакатда XX асрнинг 90 йиллари охирларида, ЯИМнинг ўсиш суръатлари тушиб кетганида ҳукумат давлат ғазначилик мажбуриятларини эмиссия қилиш орқали инвестиция фаоллигини рағбатлантиришга киришди.

1998– 2002 йиллар мобайнида мазкур восита ёрдамида 80,5 млрд. АҚШ доллари жалб қилиниб, бу маблағлар ирригация иншоотлари, автомобиль йўллари, аэропортлар, дон сақлаш омборларини қуришга, ўрмонларни яратиш ва қисман давлат корхоналарини модернизациялашга сарфланди.

*Р.Х. Карлибаева, и.ф.д. профессор,
Ш.А. Машиарипова, тадқиқотчи PhD,
ТДИУ*

ФОНД БОЗОРИДА АКТИВЛАРНИ БАҲОЛАШ АМАЛИЁТИ

Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларнинг хусусийлаштириш тажрибасидан маълумки, корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш натижасида шаклланган акциядорлик капитали тузилмаси хусусийлаштирилган компанияларнинг молиявий натижасига ва фонд бозоридаги эмиссион-инвестицион фаоллигига бевосита таъсир кўрсатади. Бунда имконияти кам бўлган миноритар (майда) акциядорларни компания корпоратив бошқарувига суи жалб қилиниши, шунингдек, фирмаларни реструктуризациялаш ишларини орқага тортган ёки тўсиқ қўйган акциядор-ходимларнинг ўзига хос бўлган манфаатлари устувор бўлиши энг муҳим муаммо ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига мувофиқ, номоддий активларнинг асосий турлари аниқланган, баҳолаш нуқтаи назаридан номоддий активларга: моддий-ашёвий шаклга эга бўлмаган, ёки моддий-ашёвий шакли улардан хўжалик фаолиятида фойдаланиш учун муҳим аҳамиятга эга бўлмаган; даромад келтиришга қодир бўлган; узоқ (бир йилдан ортиқ) давр мобайнида фойдаланиш мақсадида харид қилинган активларни киритиш мумкин.

Номоддий активларни тўртта асосий гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Интеллектуал мулк.
2. Мулкӣ ҳуқуқлар.
3. Кечиктирилган ёки муддати узайтирилган харажатлар.